

Djelovanje Ivana Merza u Hrvatskome katoličkom pokretu

Zdravko Matić*, Krešimir Lagetar**

Sažetak

Hrvatski katolički pokret, kao i njegov začetnik i utemeljitelj biskup Antun Mahnić, snažno je utjecao na životno opredjeljenje mladoga Ivana Merza još za njegova boravka na Vojnoj akademiji 1914. u Bečkom Novigradu. Na poseban način Merz je upoznao ideju biskupa Mahnića preko svojega gimnazijskoga profesora Ljubomira Marakovića koji je najzaslužniji za njegovo životno usmjerenje. Iako se kasnije razišao sa svojim idejnim moderatorom zbog različitih stajališta upravo o Hrvatskome katoličkom pokretu (HKP), Merz nije gubio iz vida osobni doprinos Ljube Marakovića u organizaciji HKP-a. Služeći se arhivskom gradom, autori žele raščlaniti shvaćanje i vrednovanje Hrvatskoga katoličkog pokreta u Ivana Merza, od njegova pristupanja HKP-u do razilaženja s Hrvatskim katoličkim senioratom kao glavnom predvodnicom HKP-a. Upravo zbog politizacije HKP-a koja je dolazila iz redova Seniorata, Ivan Merz se svesrdno zauzimao za depolitizaciju HKP-a. Merzova je zasluga uvođenje Katoličke akcije u Hrvatsku.

Ključne riječi: Ivan Merz, Hrvatski katolički pokret (HKP), Katolička akcija (KA), Hrvatski katolički seniorat (HKS), Episkopat

Uvod

Pokretač i utemeljitelj Hrvatskoga katoličkog pokreta (HKP-a), biskup Antun Mahnić,¹ taj »div s Jadrana«², kako ga je nazvala Marica Stanković, idejni

* Doc. dr. sc. Zdravko Matić, Hrvatsko vojno učilište »Petar Zrinski«, Zagreb. Adresa: Ilica 256b, 10000 Zagreb, Hrvatska. E-pošta: zdmatic@gmail.com

** Krešimir Lagetar, prof., Osnovna škola Laslovo. Adresa: Školska 1, 31214 Laslovo. Hrvatska. E-pošta: klagetar@gmail.com

1 Antun Mahnić, (Kobdilj na Goričkom Krasu, 14. rujna 1850. – Zagreb, 14. prosinca 1920.) pučku školu završio je u Kobdilju, gimnaziju i teologiju u Gorici. Na njegovu inicijativu sveučilištari su osnovali katoličko akademsko društvo »Hrvatska« u Beču 1903., a krajem 1905. počeo je izlaziti list »Luč«. Na njegov poticaj osnovan je Hrvatski katolički seniorat (1912/3.-1941.). Nakon talijanske okupacije otoka Krka, Mahnić je na prijevazu 4. travnja 1919. odveden u Anconu, odakle je prebačen u kamalduleški samostan u Frascati blizu Rima. Tamo je proveo jedanaest mjeseci zatočeništva. Iz Italije se vraća teško bolestan. Umire u Zagrebu 14. prosinca 1920. godine (Usp. Znameniti i zaslužni Hrvati 925.-1925., Zagreb 1925., 169.)

2 M. Stanković, *Mladost vedrine*, Zagreb 1944., 13

je začetnik organizacije HKP–a. Mahnić je već zarana uočio važnost formiranja prvih jezgara pokreta među đacima i studentima, tj. »odozdo« — od vjernika samih, a ne »odozgor« — koje bi neposredno poticala crkvena hijerarhija kao cjelina. Mahnić je već ranije zamijetio da problemi s kojima se susreće hrvatska mladež muče i slovenske dake i studente. Utjecaj liberalizma snažno se širio među katoličkom mladeži. Upravo je stoga Mahnić smatrao da treba intervenirati. Mnogo kasnije Ivan Merz³ reći će: »Biskup Mahnić htio je sav naš privatni, javni i porodični život obnoviti u katoličkom smjeru.«⁴

1. Biskup Antun Mahnić — idejni začetnik Hrvatskoga katoličkog pokreta

Mahnić je želio organizirati mlade i potaknuti ih na samostalno djelovanje pa je za svoga boravka u Beču u razgovoru s mladim studentom svećenikom iz Vrbnika (Krk), Ivanom Butkovićem,⁵ izrazio želju da se utemelji katoličko akademsko društvo »Hrvatska« (KAD »Hrvatska«). Naime, do tada su svi hrvatski studenti, među njima i Butković, bili članovi hrvatskoga društva »Zvonimir«. Butković se nije slagao s njihovom ideologijom jer je društvo bilo isključivo nacionalnoga karaktera te nije dopuštalo raspravu o religioznim temama. Ozbiljnim zauzimanjem Ivana Butkovića, Milana Marakovića, Matije Devića, Kamila Dočkala i Josipa Frančiškovića društvo je osnovano 12. svibnja 1903. godine.

Istovremeno, u Hrvatskoj je biskup Mahnić odlučio pokrenuti časopis »Hrvatska straža« (HS) po uzoru na »Rimski katolik«, koji je trebao zastupati hrvat-

3 Ivan Merz, (Banja Luka, 16. prosinca 1896. — Zagreb, 10. svibnja 1928.). Osnovnu školu i realnu gimnaziju pohađao je u Banjoj Luci. Provedši kraće vrijeme u Vojnoj akademiji u Bečkom Novigradu, upisao se 1915. na bečko Sveučilište želeći se — kao profesor — posvetiti podučavanju i odgoju mladeži u Bosni, po primjeru svojega profesora Ljubomira Marakovića. U ožujku 1916. pozvan je u vojsku te je kasnije poslan na talijansko bojište, gdje je proveo najveći dio 1917. i 1918. god. Ratna su iskustva pridonijela duhovnome sazrijevanju mladoga Ivana Merza. Nakon rata, vratio se u Beč i nastavio studij (1919. — 1920.), a potom se preselio u Pariz (1920. — 1922.) gdje je pripremao svoju doktorsku disertaciju naslovljenu: »Utjecaj bogoslužja na francuske pisce od Chateaubrianda do danas«, kojom je na Sveučilištu u Zagrebu stekao naslov doktora filozofije. Po povratku iz Pariza 1922. godine odmah se uključio u Hrvatski katolički pokret te je iste godine postao prvim predsjednikom Hrvatskoga katoličkog omladinskog saveza. Zajedno s dr. Ivanom Protulipcem i ostalim katoličkim djelatnicima zaslužan je za osnivanje Hrvatskoga orlovskog saveza, a na Merčevo zauzimanje u Hrvatskoj je uvedena Katolička akcija. Intenzivno se zauzimao za izvanstranačku Katoličku akciju i depolitizaciju Hrvatskoga katoličkog pokreta. Umro je na glasu svetosti. Papa Ivan Pavao II. proglasio je dr. Ivana Merza katoličkim blaženikom 22. lipnja 2003. godine u njegovome rodnom gradu, Banjoj Luci.

4 Arhiv Ivana Merza (dalje: AIM), F 2,29; Hrvatski katolički pokret, *Vrhbosna*, 41/1927., br. 4–5, 69–70.

5 Ivan Butković, svećenik i profesor filozofije (Vrbnik, 25. siječnja 1876. — Split, 21. lipnja 1954.) Osnovnu školu pohađao u Dobrinju, gimnaziju u Senju, Rijeci i Sušaku (1889.–1893.). Filozofiju i teologiju studira u Gorici (1897.–1901.). Kao svećenik u Krku uređivao je 1901./1902. gospodarski polumjesečnik *Pučki prijatelj*, potom odlazi na studij filozofije u Beč gdje je angažiran u KAD »Hrvatska«. Godine 1925./26. bio je vicerektor Zavoda sv. Jeronima u Rimu. Bio je posebno blizak s biskupom Mahnićem (Usp. *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 2, Zagreb 1989., 533.; *Hrvatska enciklopedija*, sv. 3, Zagreb 1942., 555.).

ske interese i braniti katolička načela.⁶ Prema Mahniću, glavna je zadaća katoličkoga tiska da »svijetu propovijeda mudrost Boga i Kristova križa«⁷. »Hrvatska straža« zapravo je stvarala i oblikovala HKP čiju je svrhu Mahnić 14. lipnja 1904. predočio i samomu papi Piju X. u privatnoj audijenciji. Prema Mahniću, ciljevi su HKP–a obrana vjere i Katoličke crkve, preobrazba javnoga života po vjerskim katoličkim načelima, stvaranje i promicanje socijalne organizacije u skladu s uputama Lava XIII. te ostvarenje ideala kršćanske demokracije.⁸ Dana 4. travnja 1904. godine, na poziv biskupa Mahnića, u Rijeci se okupila skupina katoličkih svećenika i laika s ciljem pronalaženja načina odupiranja sve jačim nasrtajima liberalizma u Hrvatskoj. Sastanku je nazočio i Velimir Deželić, sin, u čijim se »Zapisima« doznaje o detaljima »riječkoga sastanka«.⁹ Glavni govornik bio je biskup Mahnić koji je između ostaloga rekao: »Jadna je sadašnjost, a još će jadnija biti budućnost Hrvatske, uz mladež slobodnog ćudoreda bez utvrđenih načela. Od presudne je važnosti da se odmah provede u život rezolucija prvog hrvatskog katoličkog sastanka u Zagrebu i prijedlog vrlog katolika, dr. Koste Vojnovića: omladinu visokih sveučilišnih nauka valja okupiti u katolička udruženja i saveze.«¹⁰ Riječki je sastanak bez sumnje bio uvod u organizirano djelovanje ili početak Hrvatskoga katoličkog pokreta.

Utemeljenjem Hrvatskoga katoličkog akademskog društva »Domagoj« u studenom 1906. započelo je sustavnije i organiziranije djelovanje HKP–a u Hrvatskoj. »Domagoj« je imao i logističku potporu u listu »Luč« koji je 1910. iz Beča preseljen u Zagreb.¹¹ Mahnić je inzistirao na trima važnim sastavnicama u svrhu formiranja katoličke inteligencije: solidna kulturno–filozofska izobrazba, osnove teološke kulture i duhovno–asketski život članova.¹² Nakon slovensko–hrvatskoga sastanka, već sljedeće godine, na splitskome dačkom kongresu 1909., okupilo se preko 800 sudionika i 60 gostiju iz Slovenije. Jedan je od glavnih zaključaka bio da treba što bolje uskladiti dačke katoličke organizacije. Međutim, na istome je sastanku došlo i do sukoba oko koncepcija omasovljenja organizacija HKP–a koji će nakon nekoliko godina kulminirati podjelom. Dio organiziranih srednjoškolaraca, koji su kasnije postali dio Seniorske organizacije, favorizirao je postavku da se cjelokupni rad u organizacijama HKP–a provodi u malim skupinama, preko posrednika–seniora koji će imati uvid u sve što se događa u organizaciji te redovito podnositi izvješće Senioratu. Upravo je ovakva elitistička koncepcija

6 J. Buturac, *Povijest Zbora katoličke duhovne mladeži zagrebačke 1836.–1936.*, Zagreb 1937., 70–71.

7 A. Mahnić, »Sveta Stolica i pokret Hrvata katolika«, *Hrvatska*, br. 50/1904., 115.

8 Usp. *isto*, 115.

9 AIM, V. Deželić, sin, *Kakvi smo bili? Zapisi mojoj unučadi* (strojopis), 17., Ova rukopisna grada objavljena je u knjizi: V. Deželić, st. *Kakvi smo bili? Zapisi mojoj unučadi*, Knjiga I., Zagreb 2011. i V. Deželić, st. *Kakvi smo bili? Zapisi mojoj unučadi*, Knjiga II., Zagreb 2011.

10 AIM, V. Deželić, sin, *Kakvi smo bili?*, III, 200.

11 Urednik časopisa »Luč« bio je student filozofije Ljubomir Maraković. Aktivni članovi »Domagoja« bili su Rudolf Eckert, Petar Rogulja, Matija Belić i Marko Repac koji su primljeni u HKAD »Domagoj«, 3. studenog 1907. godine.

12 A. Mahnić, Zvanje katoličkih svjetovnjaka u naše doba, *HS*, br. 1/1903., 9–20.

ustroja i rada organizacija HKP–a kasnije imala teške implikacije koje su dovele do sukoba a potom i rascjepa u HKP–u. Mladi je Merz više puta isticao da HKP nakon Mahnića nije onaj izvorni Mahnićev, nego politiziran pokret koji je od 1919. godine dijelom bio u službi Hrvatske pučke stranke, koju je predvodio Hrvatski katolički seniorat.¹³

2. *Merčev susret sa članovima Katoličkoga akademskog društva »Hrvatska« u Beču*

Još kao pitomac Vojne akademije u Bečkom Novigradu, 1914. godine, Merz je stupio u kontakt sa članovima Katoličkoga akademskog društva »Hrvatska« u Beču. Bio je oduševljen prvim susretima jer je među njima otkrio uvjerenje sukladno svojem. Iz njegova »Dnevnika« doznaje se »da se odmah upisao u to društvo, marljivo polazio subotnje sastanke, prigodice predavao i živo učestvovao u raspravama.«¹⁴ Tako, između ostaloga, piše: »Sastao sam se s Hrvatskašima i oćutio onu vezu, koja njih sve veže.«¹⁵ S nekim članovima društva znao je koji put otići u kavanu i tamo raspravljati o raznim pitanjima. Neka su mu se predavanja osobito svidjela, primjerice Vaninovo »O radosti«.¹⁶ Kako se doznaje iz njegova »Dnevnika«, bio je kritičan prema pojedinim članovima Društva jer je osjetio njihovu površnost i lagodan život.¹⁷ Ipak, bio je to njegov prvi autentičan doticaj s Mahnićevom idejom među vršnjacima. Koliko je Merz cijenio i poštivao misao i djelo biskupa Mahnića, zorno govori zapis iz njegova »Dnevnika« prigodom Mahnićeve smrti: »[...] Nisam bio tako sretan da ga vidim prigodom sedamdesetogodišnjice ni da čuvam s ostalom braćom stražu kod njegova odra. Mahnić je najmarkantnija ličnost u jugoslavenskoj historiji koju poznajem i koliko do sad saznadoh o njegovom unutarnjem životu, najviše se približava svecu katoličke crkve.«¹⁸ Merz je osobno želio dati svoj prinos novoutemeljenomu časopisu »Luč« koji je promicao tri ideje: hrvatstvo, katoličku vjeru i demokraciju. Razumljivo, najvažniji je bio vjerski temelj, glavna okosnica oko koje se razvijao Mahnićev pokret. Merz je svesrdno podržavao takve ideje. Oslonjen na Mahnićevo uvjerenje da se mora živjeti po jasnim načelima — gdje, po naravi same stvari, ne može biti kompromisa — a ona se sva bezuvjetno mogu izvesti iz katoličke vjere, katolička se mladež trudila prenijeti tu jasnoću na sva područja ljudskoga življenja i zanimanja.¹⁹

13 Svi članovi Seniorata polagali su »Seniorsku prisegu« prema kojoj su se imali zakleti da neće iznositi ništa u javnost. Već 1923. godine ušli su u sukob s papinskom izvanstranačkom Katoličkom akcijom, kako ju je promicao Ivan Merz, a 1926. godine Ivo Protulipac i Ivan Merz izbačeni su iz Seniorata.

14 Dnevnik Ivana Merza (dalje: DIM), 7. XII. 1914., (rukopis), AIM.

15 DIM, 7. XII. 1914., (rukopis), AIM.

16 Usp. DIM, 27. IX. 1915., (rukopis), AIM.

17 Usp. DIM, 28. I., 18. II., 24. IV. 1915. (rukopis), AIM.

18 DIM, 28. XII. 1920., (rukopis), AIM.

19 Usp. DIM, 16. II. 1916., (rukopis), AIM.

Početak rata većina je članova HKP-a bila mobilizirana i poslana na bojište. Merz je u kolovozu 1916. postavljen u Lebring u Drugu bosansko-hercegovačku pukovnicu.²⁰ U to je vrijeme rad HKP-a jenjao, ali ne i potpuno prestao jer su ga vodili preostali članovi koje rat nije bio zahvatio. Za svoga boravka na fronti, u pismu jednomu od svojih najboljih prijatelja Niki Bilogriviću, Merz piše iz Seewiesena 23. studenoga 1916. godine: »Dobio sam 'Luč' i čitao o zanimljivim frakcijama, u koje se naš pokret cijepa...«,²¹ a 6. prosinca 1916. ponovno se osvrće na isto pitanje i kaže: »Ovaj me Roguljin članak zaista začudio; znao sam već odavno da imade diference i da su se neka politička pitanja uvukla u naš pokret, u kojem, po mom mnijenju, ne bi smjelo biti političkih pitanja [...]. Mislim da se toga treba više čuvati, nego svih naših vanjskih neprijatelja...«²²

S ovom Roguljinom orijentacijom nije se slagao veći dio članova HKP-a jer su smatrali da se tako zanemaruje religiozni program. Suprotstavili su mu se u prvom redu seniori iz Đakova, Osijeka i Sarajeva. Glavni su predstavnici oporbe protiv ovoga novog shvaćanja bili Grgur Galović, Matija Manjarić, Augustin Wolf, dr. Andrija Živković i urednik Mahnićeve »Hrvatske straže«, Ante Alfirević. Niti Ljubo Maraković,²³ koji je kao jedan od prvih i najistaknutijih članova, prema Rogulji, pripadao prvoj generaciji hrvatskoga katoličkog daštva, nije se slagao s Roguljinim poimanjem HKP-a. Tako u svome pismu 19. prosinca 1916. piše Merzu: »Onaj Roguljin članak još će mnogo jada zadati. Dr. Dujmušić će u 'Vrhbosni' otvoriti anketu o njemu, pa ću i ja nešto ukratko napisati, a sabrat će izjave i od drugih istaknutih ljudi. Bojati se je doduše, da će to stvar još više razmahati, ali šutjeti se dalje ne može...«²⁴ Merza je takvo stanje u HKP-u dovodio pred nove životne izazove. Načelno, Merz je imao pozitivno mišljenje o HKP-u, pogotovo jer je znao da ga vodi Mahnić kojega su podržavali u biti svi daci i studenti, iako su se s Roguljom 1916. pojavile i koncepcijske razlike, koje su vodile politizaciji HKP-a, kojih je i sam Mahnić postao svjestan. Jedan od Mahnićevih prvih koraka bilo je pismo koje je uputio Đakovačkomu senioratu koji je od njega tražio mišljenje o članku »Pred zoru«. Iz sadržaja pisma bilo je više nego očito da se biskup Mahnić u tome trenutku odlučno suprotstavio Roguljinim idejama. U pismu, datiranome 10. prosinca 1916. u Krku, Mahnić piše: »I ja osuđujem pisanje P. Rogulje. Istina, i u katoličkom taboru imalo je uvijek raznih struja, a ima ih i danas. Ali ono što me se kod Rogulje tako bolno dojmilo, njegova je zla namjera, koja tako očito izbija iz konteksta, ne bi li u naše redove unio razdor. I to sada, u ovo nadasve kritično vrijeme. [...] Nadao sam se, da će se Rogulja popraviti, ali varao sam se. On nam je uvijek smetao. Mi ne možemo podnipošto dopustiti,

20 Usp. DIM, 7. III. 1916., (rukopis).

21 AIM, Pismo Ivana Merza, Niki Bilogriviću od 23. studenoga 1916.

22 AIM, Pismo Ivana Merza, Niki Bilogriviću od 6. prosinca 1916.

23 Dr. Ljubomir Maraković, (Topusko, 17. lipnja 1887. – Zagreb, 22. veljače 1959.) završio je isusovačku gimnaziju u Travniku. Slavistiku i germanistiku doktorirao je u Beču. Svojim humanističkim pristupom snažno je utjecao na mladoga Merza koji će krenuti njegovim stopama. (*Hrvatski leksikon*, sv. II., Zagreb 1997., 61.).

24 AIM, Pismo Ljube Marakovića Ivanu Merzu od 19. prosinca 1916.

da vodi kod 'Novina' vrhovnu riječ. [...] Bolje da ga nema u našim redovima. [...] Budite uvjereni, da sam prije znao, da će se u 'Luči' štampati Roguljin članak, bio bih pisao u Zagreb, da to prepriječim. [...]»²⁵

3. Merčeva programska koncepcija Hrvatskoga katoličkog pokreta

Još za boravka na Talijanskome bojištu 1917./8. kod Merza sazrijeva odluka da se po završetku rata još aktivnije angažira u HKP-u. Svoju je odluku proveo u djelo već u siječnju 1919. kada za svoga studija u Beču, zajedno s još trojicom kolega, Avelinom Čepulićem, Draganom Maroševićem i isusovačkim bogoslovom Matom Filipovićem, obnavlja studentski KAD »Hrvatska«. U jednom od svojih predavanja Merz je snažno, koncizno i realistički iznio svoje stajalište glede HKP-a koje bi se moglo označiti kao postavljanje programskih ciljeva suvremenoga HKP-a u kojem je već tada anticipirao sadržaj, program i smjer.²⁶

Merzova programska koncepcija bila je potpuno suprotna Roguljinu krugu shvaćanja HKP-a. Prema Rogulji HKP je trebao komunicirati s članstvom i preko Hrvatske pučke stranke (HPS), a njezine članove je želio impregnirati kao potencijalne glasače na parlamentarnim izborima. Merz je bio protiv takvog Roguljinog modela »svenarodnog HKP-a«, kao općenitom pojavom koja s jedne strane homogenizira narod i čini ga nacionalno svjesnim, a s druge strane javlja se neko retuširanje nacionalnoga i ograničavanje katolicizma koji bi valjda imali biti inkorporirani i uporabljeni u političkim nadmetanjima, kako ga je zamislio Roguljin krug. Tu nacionalnu i konfesionalnu zasebnost trebalo je premostiti idejom o jednoj državi, a nacionalno i konfesionalno posve izjednačiti s drugim nacijama i konfesijama; stvoriti jedinstvenu kulturu na jugu Europe i jednu državu za sve narode.

Ovom se shvaćanju i politizaciji Katoličkoga pokreta suprotstavio i dakovački seniorat. Tako Živković u HS-u piše: »Ne smijemo biti za ono narodno jedinstvo, koje uništuje Hrvatsvo i potkopava temelje Katoličke crkve.«²⁷ S Roguljinim mišljenjem, pogotovo glede politizacije HKP-a, Merz se nije nikako slagao. Na svome predavanju u KAD »Hrvatska«, Merz je iznio drukčije gledište. »[...] Naš se pokret rastvara i udario je lošim putem [...] Za vrijeme rata stvorila su se uporedo dva naraštaja: nacionalno–intelektualni i religiozni. Oba se tipa moraju stopiti i vodstvo mora dobiti u ruke drugi tip.«²⁸

25 AIM, navedeno prema: A. Guberina, *Zelena knjiga*, Zagreb 1933., 5.

26 Usp. I. Merz, *Novo doba*, *Zora-Luč* br. 9–10, 1918./19., 210–214. U nizu konferencija i predavanja ostalo je zapaženo i Merčevo predavanje u Beču, koje je objavljeno u časopisu *Zora-Luč* pod naslovom »Novo doba« u kojem analizira stanje u HKP-u. Merz postavlja točnu dijagnozu unutar organizacije HKP-a, te ističe da unutar pokreta postoje podjele najprije zbog političkih ambicija i opredjeljenja nekih članova unutar HKP-a. »Mi nismo i ne smijemo biti katolici da bismo pomogli narodu, nego mi ćemo pomoći narodu jer smo katolici. Katolicizam je naš cilj, a ne sredstvo.« (I. Merz, *Novo doba*, 211.).

27 *Hrvatska straža*, br. 6/1917., 296.

28 D. Kniewald, *Dr. Ivan Merz — život i djelovanje*, Zagreb 1932., 108.

Prema Merzu, u HKP–u su prevladale dvije struje koje je Rogulja označio kao nacionalce i integralce.²⁹ Nacionalci su očito bili pod utjecajem liberalizma i jugoslavenske ideologije koji je prema Merzu bio nespojiv s kršćanskim svjetonazorom. »Sadašnja je naša ideologija liberalna dekadenca.«³⁰ Merz snažno zastupa stajalište da se kriza u HKP–u može prevladati jedino depolitizacijom Pokreta i vraćanjem njegovu izvoru koji je zacrtao ideolog A. Mahnić. Još se jasnije može vidjeti Merzov stav o novoj tvorevini »Kraljevini SHS–a« prema kojoj su samo neki zadovoljni, dok je drugima dokinuta sloboda. Merčeva aluzija odnosi se na dr. Rogulju i njegove pristaše. Tako u svojem »Dnevniku« piše: »Hrvati katolici su svi utučeni, jer se osjećaju manje slobodni nego prije. Ako Petar Karadorđević uzme vlast i Srbi htjednu sve podložiti silom, stvorit će se opozicija koja će uništiti Karadorđeviće.«³¹

Svoje neslaganje s tadašnjom politikom i usmjerenjem HKP–a članovi »Hrvatske« izrazili su nakon Merčeva očitovanja šaljući pismo uredništvu »Luči« koje je bilo svojevrsna sinteza i zaključak Merčeva predavanja.³² U pismu se između ostaloga ističe: »[...] nije toliko važno, koliko 'Luč' vrijedi sa znanstvenog i umjetničkog gledišta, nego je najvažnije to, koliko 'Luč' vrijedi za izgrađivanje naših ideja, [...] napose mladih [...] stoga je glavna i najvažnija zadaća 'Luči' da koncentrira svoje sile na stvaranje katoličkog svjetonazora.«³³ Merz je očito aludirao na katolički preporod, ali i na HKP koji neće biti opterećen hipotekom ijedne političke ideologije, štoviše koji će biti potpuno depolitiziran i utemeljen isključivo na papinim enciklikama i dokumentima koje je biskup Mahnić kao otac HKP–a permanentno apostrofirao, a Merz osobno krajem 1923. počeo kroz Katoličku akciju provoditi u konkretan život.

Raspadom Austro–Ugarske Monarhije i stvaranjem Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca pobijedila je Roguljina skupina unutar HKP–a koja je bila uvjerenjena da će »Hrvati voditi novu državu, odnosno da će doći do prevage katoličkog elementa.«³⁴ To su bile i ostale samo iluzije, čega HKS i Roguljina skupina tada očito nisu bili svjesni, posebno krivo procjenjujući povijesno–političko okružje u kojem su se Hrvati nalazili.

I pismo Ivana Merza iz Beča, upućeno tadašnjemu uredniku »Luči« u lipnju 1920., još više ga je učvrstilo u ispravnost vlastitih stavova. Tako, između ostaloga, Merz u pismu piše: »Za đaćki je pokret posve indiferentno što je ta ličnost

29 Ovakva konvencionalna Roguljina razdioba na »nacionalce« i »integralce«, izazvala je proteste među članovima HKP–a. »Nacionalci« su se prema Roguljinu shvaćanju u društveno–vjerskome pogledu zauzimali za »autonomiju Katoličke Crkve i neovisnost od države«, ali i za reformu u Crkvi koja bi eliminirala feudalne ostatke. U prosvjetnim su pitanjima bili za konfesionalno školstvo kao dio crkvene autonomije. Ideal im je katolička narodna književnost. (Usp. P. Rogulja, *Pred zoru, Luč*, br. 1, 1916./17., 125–135).

30 D. Kniewald, *n. dj.*, 109.

31 DIM, 29. XI. 1918., (rukopis), AIM

32 Merz je predavanje održao u KAD »Hrvatska« u veljači 1919. godine gdje je postavio programatske ciljeve praktičnoga suvremenog katolicizma. (Usp. AIM, D. Kniewald, *Dnevnik*, 107.).

33 *Luč*, br. 9, 1918./19., 246.

34 I. Mužić, *Hrvatska politika i jugoslavenska ideja*, Split 1969., 192.

[misli na P. Rogulju, op. a.] još sada onako politički i kulturno orijentirana, [...] mi moramo biti toliko tolerantni, da poštujemo njegovo nacionalno i političko uvjerenje [...]. Osim toga nije razborito unašati hipernacionalističke dopise u 'Luč', jer je nacionalizam u našim redovima još tako važan faktor, da bi lako mogao unijeti neslogu u naše redove. Za naš pokret [...] uopće politička pitanja ili slično ne mogu biti nikada princip, jer su ove stvari podređene evoluciji [...]. Naša je zadaća da pospješimo ogromnu kristalizaciju katolika u svojim organizacijama [...]»³⁵ Merz je bio uvjeren da je nov sustav orijentacije Rogulje i njegova kruga, koji je prevladavao u Senioratu i nakon što je uveo u HKP službenu stranačku političku opciju (Hrvatsku pučku stranku, HPS) te objedinio kulturnu, socijalno–ekonomsku i političku dimenziju, potpuno oprječan nauku biskupa Mahnića. Još je zanimljivije Merčevo predavanje koje je održao u Mariboru u srpnju 1920. prigodom orlovske tabora i velikoga katoličkog dačkog sastanka, gdje je između ostaloga istaknuo: »Naše stanovište spram nacionalizma: nacionalizam je samo u toliko opravdan, koliko služi Mesiji i njegovoj Crkvi. On je relativan, usporedimo li ga s idejom Crkve [...]. Kada ideja Mesije bude prožimala narode, tada će vuk pasti uz ovcu... i bit će tada uništen egoizam, koji se nalazi u svakom nacionalizmu [...].«³⁶ Bilo je to razmišljanje mladog Ivana Merza koji se napajao mislima iz Evandjelja, ali i djelima biskupa Antuna Mahnića kojega je izuzetno cijenio. Prema Merzu, Mahnić je inzistirao da HKP bude »izvan i iznad« svake političke stranke.

Drugi je problem što Mahnić nije bio točno informiran o stvarnom stanju u HKP–u. Po povratku iz Italije, iz progonstva, 10. ožujka 1920., biskup Mahnić bio je teško bolestan i nije imao potpun uvid u stanje unutar HKP–a, iako je već odavno bila formirana ideologija novoga pokreta pod vodstvom Seniorata. Ivan Merz u članku koji je posvetio biskupu Mahniću, a objavio ga je časopis »Les amitiés catholiques françaises«, ističe svu biskupovu veličinu i vrijednost te između ostaloga kaže: »Sve što je msgr. Mahnić stvorio ostaje neiscrpivo blago za obogaćenje nacionalne duše hrvatskog i slovenskog naroda. On je bio taj koji je podigao katoličku branu na jugu Europe učvrstivši veze sa središnjim autoritetom univerzalne Crkve.«³⁷ Zaokružujući svoje viđenje o ulozu i značaju Antuna Mahnića u HKP–u, Merz nastavlja: »U Mahnićevu katoličkom pokretu ima mjesta samo za katolički, vjerski rad, za kršćansku demokraciju i za narodnu ideju. Politička stranka ma kojeg pravca ne može biti obvezatnim dijelom toga pokreta. Studirajte Mahnića i uvjerit ćete se o tome!« Potom zaključuje: »Tko drugačije shvaća katolički pokret, ne shvaća ga u duhu Mahnićevu.«³⁸

35 Pismo Ivana Merza uredniku »Luči«, od 5. lipnja 1920., nav. prema D. Kniewaldu, n. dj., 114.

36 AIM, Ivan Merz, Katolička Akcija i Hrvatsko katoličko orlovstvo, Zagreb 1923., 24.

37 Smrt biskupa Mahnića zatekla je Ivana Merza u Parizu gdje je boravio na studiju od 1920. do 1922. Visoko poštujući začetnika HKP-a, čijim se članom smatrao, Merz je našao potrebnim obavijestiti francusku javnost o liku i djelu biskupa Antuna Mahnića nakon njegove smrti. To je učinio člankom što ga je objavio: I. Merz, La vie et l'oeuvre d'un grand prélat de Yougoslavie, *Les amitiés catholiques françaises*, br. 2/1921., 8-10.

38 I. Merz, Mahnićevim putem, *Orlovska misao*, br. 3-4., 1927./28., 33-36.

4. Ivan Merz — borac za uvođenje izvanstranačke Katoličke akcije

Dolaskom pape Pija XI. na čelo Katoličke crkve, već 23. prosinca 1922., u sklopu pastoralne djelatnosti objavljena je enciklika »Ubi arcano Dei« kojom se obraća čitavomu katoličkom episkopatu i kleru. Katolička akcija postaje Savez prosvjetno–odgojnih i socijalno–ekonomskih organizacija koji počiva na izgradnji i širenju katoličke socijalne misli. Bio je to novum u Katoličkoj crkvi koji je Merz prihvatio i prvi počeo provoditi u Hrvatskoj. Nakon povratka iz Pariza, u ljeto 1922. godine, nastavio je svoj još neposredniji angažman u HKP–u. U odnosu na prethodno razdoblje, nadolazeću je fazu HKP–a obilježila Katolička akcija (KA) koju je u Hrvatskoj pokrenuo upravo mladi Ivan Merz.

Merz je kao osnovno načelo isticao da Crkva, tj. papa i biskupi moraju voditi i stvarati ideologiju Katoličkoga pokreta. To je bila temeljna razlika u odnosu na dotadašnje poimanje i praksu u katoličkim organizacijama tj. cijelome Katoličkom pokretu. Za razliku od HKP–a koji se organizirao »odozdo«, Katolička je akcija kao pokret bila organizirana »odozgo«, što znači da osim što je Crkva bila inicijator, KA je po ustroju bila u potpunosti podvrgnuta crkvenoj hijerarhiji, papi i nadležnim biskupima te je bila 'izvan' i 'iznad' stranačkoga i političkoga života. Merz je izričito smatrao da katoličke organizacije moraju doći pod direktnu kompetenciju Crkve i služiti joj kao sredstvo pastorizacije. Pojavom ideje KA u hrvatskim zemljama, ona je postala ozbiljan pandan HKP–u pa se pitanje depolitizacije HKP–a sve češće moglo čuti među dačkim i omladinskim organizacijama. Štoviše, ono je bilo logična posljedica uvođenja programa KA i u redove organizacija HKP–a. Katolička akcija kakvu je favorizirao Ivan Merz imala je »izrazito vjersko–moralnu svrhu, što znači da nije obuhvaćala organizacije koje su imale ovozemaljske ciljeve: gospodarske zadruge, sindikate, političke stranke i slično.«³⁹ Prva organizacija u koju je Merz prenio ideju KA bila je Hrvatski katolički omladinski savez (HKOS)⁴⁰ čijim je predsjednikom postao 3. prosinca 1922.⁴¹ Bilo je to nešto prije proglašenja enciklike »Ubi arcano Dei«. Katolička akcija Pija XI. koju je Merz pokušao uvesti u hrvatske katoličke organizacije imala je vjerski temelj koji su mnogi osporavali i suprotstavljali joj suvremeni jaki Katolički pokret, jedinstven u kulturnim, socijalno–političkim i ekonomskim pitanjima, budući da su smatrali da vjerska dimenzija nije dostatna, štoviše, ona je prema njihovome mišljenju sekundarna.⁴² Ujedinjenjem Orlovskoga podsaveza

39 AIM, Ivan Merz, Katolička Akcija i Hrvatsko katoličko orlovstvo, Zagreb 1923., 24.

40 Usp. AIM, Zapisnik hrvatskog katoličkog omladinskog saveza (rukopis). Prigodom osnivanja HKOS–a, pismo podrške uputio je i osobno Papa Pio XI. u kojemu između ostaloga ističe: »Od svega srca blagoslivljamo HKOS i sva njegova pojedina hrvatska katolička omladinska i prosvjetna društva te sve njihove članove i njihovo zajedničko glasilo *Mladost*, kao i sve one koji šire i podupiru ova moćna sredstva, što su namijenjena vremenitom i vječnom dobru pojedinaca i cijelog hrvatskog naroda.« (*Mladost*, br.8/1923., 106.).

41 AIM, Zapisnik Hrvatskoga orlovskog saveza od 16. prosinca 1923.

42 Usp. *Luč*, br. 6/1925., 4.

i HKOS–a 16. prosinca 1923. nastao je Hrvatski orlovski savez (HOS)⁴³ koji je naišao na veliko odobravanje, napose među omladinskim udrugama, jer je Orlovstvo postalo osnovnom organizacijom cjelokupne hrvatske katoličke mladeži. Hrvatski orlovski savez ponajprije je smjerao urediti odnose s crkvenim vlastima kao vrhovnim vodstvom cijele KA.⁴⁴ U pismu od 28. prosinca 1923., HOS obavještava zagrebačkoga nadbiskupa Antuna Bauera o osnutku te traži od njega potvrdu svojega programa i moli da odobri njezin rad. U pismu se, između ostalog, ističe: »Nastojali smo da ova pravila dadu našem mladom Orlovstvu biljeg elitne katoličke organizacije i zato se u njima ističe želja naše omladine da bude u što tješnjoj vezi i pod vodstvom episkopata.«⁴⁵ Na svojoj redovnoj sjednici 29. siječnja 1924. episkopat je odobrio rad i potvrdio pravila HOS–a te u posebnom pismu upućenom HOS–u 31. siječnja 1924. izrazio punu potporu novoj organizaciji.⁴⁶ Snažna podrška i preporuka episkopata značajan je doprinos HOS–u i Merzu osobno za njihovo daljnje djelovanje. Merčeva odlučnost glede striktnoga provođenja načela KA uzbunila je Seniorat. Time Seniorat više nije bio »vrhovni forum«⁴⁷, a svaki je svećenik kojega imenuje ordinarij postajao duhovnik, bez obzira je li bio Senior ili nije, a u društvo ga ne šalje Seniorat kao do tada, već ordinarij, te nije više bio odgovoran Senioratu nego ordinariju. Bio je to odlučan otpor Senioratu koji očito nije bio spreman za takav iskorak. Bilo je više nego očito da je Orlovstvo izdvojeno iz kompetencije Seniorata jer je dospjelo pod isključivu nadležnost Katoličke crkve i time postalo vodeća organizacija Katoličke akcije.

Posebno snažna reakcija Seniorata dogodila se prigodom tiskanja »Zlatne knjige«, priručnika orlovske organizacije. Kada je knjiga bila u tisku, premda je imala crkveni imprimatur,⁴⁸ po nalogu Seniorata uklonjen je Merčev »Predgovor«⁴⁹ koji je govorio o podređenosti i poslušnosti Orlovstva crkvenoj hijerarhiji, papinskim smjernicama i biskupskim odredbama.⁵⁰ Bilo je očigledno da Seniorat želi zapriječiti bilo kakvu samostalnost orlovske organizacije, njezinu

43 Usp. AIM, Zapisnik HOS–a od 16. prosinca 1923.

44 Na 1. sjednici Orlovskog saveza od 18. prosinca 1923., za duhovnog savjetnika HOS–a izabran je isusovac o. Bruno Foretić, čiji je izbor pismeno najavljen nadbiskupskom duhovnom stolu. (*Zapisnik 1. sjednice HOS–a*, AIM, Zagreb.).

45 AIM, Pismo HOS–a od 28. prosinca 1923. nadbiskupu A. Bauera. (rukopis).

46 Pismo jugoslavenskog episkopata objavljeno je u *Katoličkom listu* od 7. veljače 1924., 14 i *Vrhbo-sni* od 20. veljači 1924., 45.

47 Zlatko Matijević, Hrvatski katolički seniorat i politika (1912. — 1919.), *Croatica Christiana peri-odica* br. 24/2000., 46.

48 Usp. AIM, »Zlatna knjiga« imala je Imprimatur, die Decembris 1923., Nr. 9798. s potpisom dr. Dominicus Premuš, Episcopus Consecratus, Vicarius Generalis.

49 Merčev »Predgovor« sačuvan je u rukopisu i čuva se u AIM, br. F 21, 12.

50 Prema sjećanju p. Brune Foretića, kada je knjiga bila u tiskari došli su Ivo Protulipac i Petar Grgec u ime Seniorata, »i nakon što je pročitao tekst Grgec se stao protiviti, pa je razrušio slog i izbacio što je htio«. Foretić navodi da su se Grgec i Merz sreli ispred tiskare. Dijalog je bio dosta mučan jer je Grgec verbalno napao Merza riječima: »Pa kuda ćeš nas ti odvesti s onim tvojim idejama o Papi, biskupima i duhovniku? To vodi u klerikalizam. Š...Č Radije idem u radićevece, nego u ovu organizaciju.« Merz je to plačući ispričao p. Brunu Foretiću idući s njime putem prema kući. Sjećanja p. Brune Foretića zabilježio je J. Balog, 2. rujna 1940. god. Usp. AIM, *Sjećanja p. Brune Foretića* (rukopis), 1.

direktnu podređenost papi, biskupima i svećenstvu te želi imati potpuni nadzor i nad tom organizacijom.

Neki su željeli sukob Seniorata i HOS–a prikazati kao spor oko nekih organizacijskih pitanja kao na primjer tzv. spor Lige i HOS–a oko pitanja hoće li daci biti u sklopu Jugoslavenske katoličke dačke lige (JKĐL) ili Mahničeva dačkoga orlovskog okružja (MĐOO). O tome je detaljno pisano u mojoj disertaciji.⁵¹ To nisu bila esencijalna pitanja spora kojim se sve više produbljivao jaz između Seniorata i HOS–a, tj. Merčeve koncepcije i vizije budućega ustroja KA u Hrvatskoj i sveukupnoga Hrvatskoga katoličkog pokreta. To su bila tek sekundarna pitanja i, prema mišljenju Ivana Merza, ona su se mogla pozitivno riješiti da nisu postojale nepremostive razlike u osnovnim načelima. Ta je razlika postojala i bivala sve većom. Zato se istodobno razmahao veliki organizacijski i idejni preokret. Glavna su pitanja bila hoće li vodstvo organizirane KA biti i načelno i praktički u rukama mjesnoga ordinarija, hoće li organizacije KA biti neovisne od svakoga stranačko–političkoga utjecaja te postoji li ozbiljna opasnost da Hrvatsko orlovstvo kao organizacija Katoličke akcije bude podmladak i uporište jedne političke stranke (HPS–a), i to pod vodstvom Seniorata.

5. Merčevo inzistiranje na depolitizaciji Hrvatskoga katoličkog pokreta i izvanstranačnosti Katoličke akcije

Merz je smatrao izvanstranačnost Katoličke akcije pitanjem od osobite važnosti. Upravo se stoga borio protiv pokušaja politizacije KA, znajući da je HKP politiziran. Već se 1924. htio ispisati iz Seniorata, jer je Seniorat vrlo odlučno isticao da je »katolički pokret kod Slovenaca i Hrvata nacionalni i socijalno–ekonomski pokret«⁵² u kome »izvanstranačnost nema smisla«⁵³. Sustavno favoriziranje HPS–a koje je provodio Seniorat bilo je u suprotnosti s naukom Pija XI. Upravo je zato Merz neprestano naglašavao da se kršćanska obnova ima provoditi po načelima KA, ali izvan i iznad svake političke stranke. Stoga rad katoličkih organizacija ne smije biti povezan s političkom strankom niti se koga može siliti da glasuje za Pučku stranku.⁵⁴

Koliko se Merz snažno zauzimao za depolitizaciju HKP–a i njegovu izvanstranačnost, govori njegovo pismo upućeno kateheti fra Kreši Pandžiću u Mostar u kojem između ostalog piše: »[...] Mogu ti reći specifikum koji nas je odijelio od Seniorata, nijesu bili ni nacionalni motivi. Jedini je razlog, da smo željeli provesti smjernice Sv. Stolice i s tim u vezi da potenciramo religiozne zahtjeve, to jest, da uzgajamo apostole, koji će učiniti više negoli su kao kršćani strictissime dužni [...]. O konkretnim političkim pitanjima ne mogu te izvijestiti, jer ih ne pratim. Jedino znam, da ne možemo u savjesti nikoga siliti da bude u HPS i da ne smije-

51 Naslov doktorske disertacije glasi: *Ivan Merz i Katolička akcija u Hrvatskoj*, Zagreb 2005.

52 AIM, *Dnevnik dr. Dragutina Kniewalda* (rukopis), 107.

53 *Isto*, 108.

54 *Usp. isto*, 123.

mo nazivati nekatolikom tko se ne slaže sa HPS. Isto tako je jasno, da je od najveće štete za vjeru, kada svećenici idu u političku agitaciju i postanu čuvari kutija; pogotovu, kada se dešava, kao kod nas, da se svećenici u istom mjestu politički bore jedan proti drugome. Inače mislim, da se valja mnogo moliti, da dobijemo za politiku ne samo dobre katolike, već i dobre stručnjake. Nije dosta htjeti voditi katoličku politiku, veće treba i znati katoličku politiku voditi.«⁵⁵

Merz je jednako revno od osnivanja HOS–a sve do svoje smrti intenzivno zastupao svoja stajališta od kojih nije odstupao niti u jednome trenutku. Naime, poslije smrti I. Merza, u javnosti se htio stvoriti dojam da je Merz bio do smrti senior i pristaša teze da je svaki katolik u savjesti dužan glasovati za bivši HPS. Čedomil Čekada opovrgava takva razmišljanja člankom »Nutarnji razlozi za nepolitičnost i izvanstranačnost Katoličke Akcije«, u kojem iznosi Merčeve teze o njezinoj izvanstranačnosti. Merz, kako navodi Čekada, ističe: »Katolička Akcija je izvan i iznad svake političke stranke; Crkva dozvoljava katolicima da se organizuju u političkim strankama, kojih se cilj ne kosi s načelima katoličke vjere i čudoređa; u savjesti i u ime vjere ne može se obvezati ni jednog kršćanina da bude politički organiziran u stranci, koje se načela kose s katoličkom vjerom ili moralom; Zlo je proglasiti jednu političku stranku jedino spasavajućom, pa makar ona za sada bila i jedina 'katolička', jer imade slučajeva, da ne moram radi malog duhovnog dobra, što bi se moglo postići glasujući za ovu stranku, izgubiti veliko vremenito dobro. Nijedna stranka nema pravo nazvati se jedinim reprezentantom političke ideologije Crkve i sve druge stranke nazivati protukatoličkim; Jedino onu stranku smijemo nazvati protukatoličkom, koju je Ordinarij kao takvu proglasio Š...Ć Ne smije se zabranjivati katolicima da budu u strankama, koje nije Ordinarij zabranio; Čini se, da Crkva svjesno ide za tim, da borbu za katoličke tekovine u političkom životu hoće da rezervira Katoličkoj Akciji, koja se sada u svim zemljama silno organizuje. Jer, kad bi ona htjela da katoličke političke stranke vode na političkom polju borbu za katolička prava te bi katoličke političke stranke bile ogranak Katoličke Akcije i za rad tih stranaka morala bi odgovarati Crkva.«⁵⁶

Nakon što je sukob između svećenika–pučakaša tj. pristaša HPS–a i svećenika koji su bili indifirentni prema HPS–u dosegao vrhunac, biskupska konferencija odlučno je naglasila, da »organizacije Katoličke Akcije nisu i ne smiju biti mjesto za politiziranje, a još manje za strančarstvo, jer njihovi članovi mogu da budu pristaše raznog političkog smjera i različitih stranaka, samo ako su i oni inače ispravni i praktički katolici, odani sinovi Crkve, a politika, koju zastupaju, i stranke, kojima pripadaju, nemaju u svojem programu kulturnih načela, protivnih evanđelju, ili ako rade protiv njih.«⁵⁷

55 AIM, Pismo Ivana Merza, kateheti–franjevci (bez nadnevka).

56 Čedomil Čekada, Nutarnji razlozi za nepolitičnost i izvanstranačnost Katoličke Akcije, *Katolički tjednik*, br. 37/1928., 10–12.

57 Arhiv HBK, Pr. br. 218. od 12. listopada 1928.

Upravo zbog tih tenzija koje su bile sve učestalije i čestih polemika u tisku, biskupi Kraljevine SHS izdali su posebnu okružnicu kojom zabranjuju »svako osuđivanje pojedinih lica, a najpače svećeničkih, jesu li poradi svoje stranačke pripadnosti zaista pravi katolici ili nisu, jer takovo suđenje pripada samo sv. Crkvi. Crkva se ne veže ni za koju političku stranku, niti koja predstavlja Crkvu: i ako koja politička stranka stoji na kulturnom stanovištu sv. Crkve, oni time čine svoju dužnost.«⁵⁸

Važno je spomenuti Merčevo pismo, koje je kao tajnik HOS–a poslao apostolskomu nunciju mons. Hermenegildu Pellegrinetti u Beograd, u kojemu iznosi genezu sukoba u HKP–u. Merz piše o politizaciji HKP–a koji koči uspješan rad oko kršćanske obnove. »Oko 200 svećenika pristaje kod nas uz HPS i gotovo svi su članovi Seniorata [...], dok ostatak od oko 1.800 svećenika ne pristaje ni uz HPS ni uz Seniorat [...] Tako je katolički pokret dospio na mrtvu točku. Uvijek rade ista lica, sve ostaje kao u zatvorenom krugu, jer i u HPS i na drugim područjima rade ista lica. To je zato, jer 9/10 klera ne pristaje uz čisto politički program HPS [...], koji ide za tim da se stvori novi jedinstveni jugoslavenski narod, kako je to tražio P. Rogulja u 'Seniorskom Vjesniku' 1919. (Vrhovni cilj). Golema većina hrvatskog klera neće dakle da surađuje ni u katoličkom pokretu, ni u Katoličkoj Akciji, jer se boji, da bi time služila čisto političkim ciljevima HPS i Seniorata, kao 'vrhovnog foruma' čitavog katoličkog gibanja. Da se dakle uzmogne proširiti rad Crkve u našem narodu treba čitav naš rad oko rekristinizacije učiniti neovisnim od HPS. Treba čitav kler zainteresirati za Katoličku Akciju i ponovno uspostaviti jedinstvo klera, da kler ne bude više podijeljen u dva tabora, kako je to učinio Seniorat [...]«⁵⁹

Problem na koji je Merz ukazivao kroz cijeli razvoj Katoličke akcije, unatoč žestokomu protivljenju, naišao je na razumijevanje kod dijela slovenskoga Orlovstva. Potreba za depolitizacijom i departizacijom HKP–a bila je sve snažnija i očekivana. Tako Turk u članku »Katolička Akcija« prizanje: »Naš katolicizam je bil tesno združen s politikom, da smo pričakovali zanj veliko veće pomoći, ali pa smo jo pričakovali preje od svoje političke moći, od volivcev in svojih strankarskih zastopnikov kot takih, kakor pa od moći svoje vere, od molitve, od Boga [...]. Zato smo pri strankarjih, voditeljih i volivcih, karsikako slabost in mlačnost spregledali, ker nam je vse njihove nedostatke odtehtevalo njihovo vneto strankarstvo delo [...]«⁶⁰

Sličnog je mišljenja bio i Edvard Kocbeck koji je smatrao da se Katolička akcija ne može provoditi mehanički bez duhovne obnove u narodu. To bi značilo

58 Arhiv HBK, Pr. br. 233. od 12. listopada 1928.

59 AIM, Pismo I. Merza, mons. Hermenegildu Pellegrinetti od 28. kolovoza 1927.

60 U prijevodu: »Naš katolicizam bio je tijesno povezan s politikom, da smo očekivali za njega puno više pomoći, ali smo je prije očekivali od svoje političke moći, od glasača i svojih stranačkih zastupnika kao takvih, nego li od moći svoje vjere, od molitve, od Boga [...]. Zato smo kod članova stranaka, voda i glasača, raznorazne slabosti zanemarili, jer nam je sve njihove nedostatke prevagnuo doprinos njihova stranačkog rada [...]« (Josip Turk, *Katolička Akcija, Kriz*, br. 5–6./1929., 92).

izopačiti ideju i želju Pija XI. o Katoličkoj akciji, kaže Kocbek i nastavlja: »Pomisliti moramo, da nam je edino v družinah in župnijah dana priložnost, da med naš narod znova priključimo izginjajočo religiozno substanco in da z njo razvijemo in oblikujemo slovensko katoličanstvo [...]. Tvrdim, da je velika večina katolika usmerjena po obstoječem koristolovske družabnem etosu [...]. Najprej bi morali vsem duhovnikom brez izjeme omogućiti desetdnevne duhovne vaje z osnovno mislijo 'Pax Christi in regno Christi' i s praktično nalogo bodoćih župnij [...].«⁶¹

Iako su ovakva i slična stajališta iznesena nakon Merčeve smrti, to je dostatan dokaz da je Ivan Merz ispravno postupao i da je Katoličku akciju vodio prema uputama i odredbama Svete Stolice, unatoč pritiscima Hrvatskoga katoličkog seniorata.

Zaključak

Ivan Merz već se kao student upoznao s idejom Hrvatskoga katoličkog pokreta i bio je ponosan što mu pripada. No iako je pripadao HKP-u, nije se slagao s načinom njegove organizacije, a protivio se i njenoj politizaciji. Već po povratku sa studija iz Pariza, Merz je u duhovnim vježbama u studenom 1923.g. donio odluku: »Služit ću Bogu kao korektiv u katoličkim organizacijama, jer spoznajem permanentne odstupe od pravih doktrina (Sen[iorat], Orlovstvo), Domag[oj].«⁶² Slijedeći politiku Svete Stolice s početka dvadesetih godina, držao je da i Katolički pokret u Hrvatskoj treba biti vođen katoličkom hijerarhijom, da pokret ne smije slijediti, odnosno podupirati nijednu političku opciju te da angažman katolika u rekristijanizaciji hrvatskoga društva treba usredotočiti na izgradnju njihovih vjersko-moralnih stajališta, odnosno da se oni prvenstveno moraju angažirati na obrazovnome, kulturnom i karitativnom području te na pokušaju rješavanja socijalnih pitanja. Kroz Katoličku akciju, koju je Merz uveo najprije kroz Orlovstvo, kao novo usmjerenje koje bi trebale slijediti sve organizacije HKP-a, uspio je napraviti iskorak u pravcu depolitizacije HKP-a. Merz je bez sumnje HKP-u dao jaku vjersku i odgojnu dimenziju, unio je jaku rimsku i papinsku orijentaciju kroz proučavanje papinskih i crkvenih dokumenata. Time je ispunio svoju zadaću korektora u HKP-u, najvećma pridonijevši da se barem Orlovstvo nije poistovjetilo s političkom strankom.

61 U prijevodu: »Moramo pomisliti, da nam je jedino u obiteljima i župama dana mogućnost, da u naš narod iznova prizovemo nestajuću religioznu supstancu i da s njom razvijemo i oblikujemo slovensko katoličanstvo [...]. Tvrdim, da je velika većina katolika usmerjena po postojećem koristoljubnom društvenom etosu [...]. Najprije bismo morali svim duhovnicima bez iznimke omogućiti desetodnevne duhovne vježbe s osnovnom misliju 'Pax Christi in regno Christi' i s praktičnim zadacima bodoćih župa [...].« (Edvard Kocbek, *Duh ali črka, Križ*, br. 5-6./1929., 97-105).

62 AIM, Merzove bilješke s duhovnih vježbi, studeni 1923. (rukopis).

Ivan Merz's Activity in the Croatian Catholic Movement

Zdravko Matić *, Krešimir Lagetar **

Summary

The Croatian Catholic Movement and its initiator and founder Bishop Antun Mahnič had a strong influence on the calling of the young Ivan Merz while he was still attending the Military Academy in Wiener Neustadt, Austria in 1914. Already as a student Ivan Merz became acquainted with Bishop Mahnič's idea through his high school teacher Ljubomir Maraković, whose guidance helped Merz in choosing the direction his life would take. Although he would later disagree with his ideational moderator due to their differences regarding the Croatian Catholic Movement (CCM), Merz did not lose sight of Maraković's personal contribution to the organization of the CCM. The authors availed themselves of archival material in order to examine the manner in which Ivan Merz understood and evaluated the Croatian Catholic Movement from the time he joined the CCM up until his departure from the ideas of the Croatian Catholic Seniorate, the leadership of the CCM. It was due to the politicization of the CCM which had its source in the ranks of the Seniorate, that Ivan Merz wholeheartedly stood up for the depoliticization of the CCM. He is to be credited with introducing the Catholic Action Movement to Croatia.

Key words: Ivan Merz, Croatian Catholic Movement (CCM), Catholic Action (CA), Croatian Catholic Seniorate (CCS), Episcopate

* A/Prof. Zdravko Matić, Dr.Sc., Croatian Military Academy »Petar Zrinski«, Zagreb. Address: Ilica 256b, 10000 Zagreb, Croatia. E-mail: zdmatic@gmail.com

** Krešimir Lagetar, M.A., Primary School Laslovo. Address: Školska 1, 31214 Laslovo, Croatia. E-mail: klagetar@gmail.com